

Παράλληλες Τραγωδίες

Η πρόσφατη ιστορία της γειτονικής Γιουγκοσλαβίας ανήκει αναμφίβολα στις πιο τραγικές πτυχές της πρόσφατης Ευρωπαϊκής ιστορίας. Μια ανεπτυγμένη κοινωνία ουσιαστικά αυτοκαταστράφηκε, βιώνοντας έναν μακροχρόνιο και αιματηρό εμφύλιο πόλεμο με στοιχεία γενοκτονίας. Δεκάδες χιλιάδες ήταν εκείνοι που βρήκαν τον θάνατο, εκατομμύρια όσοι εκδιώχθηκαν βίαια από τα σπίτια τους. Οι υλικές καταστροφές δεν έχουν επουλωθεί ακόμη, ούτε το ψυχολογικό τραύμα που υπέστη η χώρα. Και όμως, η Γιουγκοσλαβία δεν άξιζε τέτοια τύχη. Ήταν η πιο πετυχημένη χώρα του σοσιαλιστικού μπλοκ: κυβερνήθηκε για πολλά χρόνια από έναν δημοφιλή ηγέτη, διεκδίκησε με επιτυχία την ανεξαρτησία της από την Σοβιετική Ένωση, πρόσφερε στους πολίτες της ένα μεγαλύτερο βαθμό ελευθερίας σε σχέση με άλλα καθεστώτα του «υπαρκτού σοσιαλισμού» και κατάφερε να χτίσει την πιο ανοιχτή και πετυχημένη οικονομία της Ανατολικής Ευρώπης. Την ίδια στιγμή που στους κατοίκους των υπολοίπων χωρών απαγορευόταν να ταξιδέψουν στο εξωτερικό, οι Γιουγκοσλάβοι τουρίστες κατέκλυζαν την Χαλκιδική. Και όμως, είχε την πιο τραγική εμπειρία σε σύγκριση με τις υπόλοιπες χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης. Και την μεγαλύτερη ήττα στο εσωτερικό της Γιουγκοσλαβίας βίωσε αναμφίβολα η Σερβία.

Καθώς βιώνουμε την τελευταία πράξη του ελληνικού δράματος, αναλογίζομαι την εμπειρία της Σερβίας. Ανατρέχοντας στην ιστορία της, σημειώνω τρία στοιχεία που συνέβαλλαν στην τραγωδία. Το πρώτο ήταν η ιδεολογία που κυριάρχησε. Συνδυασμός εθνικισμού και λαϊκισμού, εσωστρέφειας και ναρκισσισμού, πρόκρινε μια θεώρηση της Σερβίας ως έθνους μαρτύρων, περικυκλωμένο από εχθρούς, θύματος αιώνιων συνωμοσιών και με την αντίσταση ως ιστορική αποστολή. Μαξimalιστικές επιλογές και παρακινδυνευμένες αποφάσεις βρήκαν γόνιμο έδαφος σε μια ιδεολογία που θεωρούσε πως η απάντηση στις δυσχέρειες μιας μεταβατικής περιόδου έπρεπε να πάρει την μορφή μιας ηρωικής υπέρβασης με μόνη δυνατή κατάληξη την τραγωδία.

Το δεύτερο στοιχείο ήταν το μπόλιασμα της κοινής γνώμης μ' αυτή την ιδεολογία, κάτι που έγινε δυνατό εξαιτίας της αβεβαιότητας και του φόβου που ήρθαν στην επιφάνεια με την κατάρρευση του κομμουνισμού, αλλά και της οικονομικής κρίσης που είχε προηγηθεί. Η ιδεολογία αυτή προωθήθηκε συστηματικά από ένα μιντιακό σύστημα που χρησιμοποίησε με αφθονία τη διαστρέβλωση και την υπερβολή, καθώς οι Σέρβοι παρουσιάζονταν ως τα μοναδικά θύματα της βίας. Το αποτέλεσμα υπήρξε μια κατάσταση που όσοι την έζησαν τότε, την παρομοιάζουν με μαζική παράκρουση και φυγή από την πραγματικότητα. Έτσι, η πλειοψηφία του κόσμου έφθασε να θεωρεί πως εκεί που είχαν φθάσει τα πράγματα ο πόλεμος δεν ήταν η χειρότερη επιλογή, πως η αναζήτηση του συμβιβασμού αντιστοιχούσε με προδοσία και πως το έθνος θα έδινε ένα μάθημα σε εσωτερικούς και εξωτερικούς εχθρούς που θα οδηγούσε σε λύτρωση και κάθαρση. Όσοι εναντιώθηκαν στις τάσεις αυτές χαρακτηρίστηκαν προδότες και εσωτερικοί εχθροί, προπηλακίστηκαν και απομονώθηκαν.

Το τρίτο στοιχείο ήταν η πολιτική ηγεσία που αναδείχθηκε μέσα από την κρίση και που προσωποποίησε ο Σλόμπονταν Μιλόσεβιτς. Ένας κατεξοχήν άνθρωπος του παλαιού καθεστώτος κατάφερε να πλασαριστεί ως νέος και άφθαρτος πολιτικός, αλλά και ως ο νέος Τίτο. Με τον τρόπο αυτό πέτυχε κάτι στο οποίο απέτυχαν κομμουνιστές ηγέτες άλλων χωρών: απέτρεψε τις μεταρρυθμίσεις και συντήρησε το παλιό καθεστώς. Ενίσχυσε μέσω της δημαγωγίας την τάση προς ριζοσπαστικές και επικίνδυνες επιλογές, ενώ συνέβαλε στην πόλωση της πολιτικής ζωής ανεχόμενος και ενθαρρύνοντας την ροπή προς τη βία. Διέπραξε όμως ένα θανάσιμο λάθος: θεώρησε πως η βαρύτητα που απέκτησε ο ίδιος στην παγκόσμια σκηνή (υπήρξε για χρόνια συνομηλητής των ισχυρότερων ηγετών) αντιστοιχούσε σε ουσιαστική επιρροή, ενώ στην πραγματικότητα ήταν απλή αντανάκλαση του πρωτοφανούς χαρακτήρα της Γιουγκοσλαβικής κρίσης. Παρερμήνευσε έτσι τους δισταγμούς της διεθνούς κοινότητας και τις διαιρέσεις στους κόλπους της ως απόδειξη αδυναμίας. Υπερεκτιμώντας με απίστευτη αλαζονεία τις δυνάμεις του, παρασύρθηκε σε μαξιμαλισμούς και παλικαρισμούς που είχαν ακριβώς το αντίθετο αποτέλεσμα από το προσδοκώμενο. Ενώ αναρριχήθηκε στην εξουσία υποσχόμενος στον σερβικό λαό την σωτηρία, τον οδήγησε τελικά στη καταστροφή.

Τι κατάφεραν τελικά οι Σέρβοι; Οι πόλεμοι που ξεκίνησαν κατέληξαν σε ήττες. Ούτε τη Γιουγκοσλαβία μπόρεσαν να προασπίσουν, ούτε κατάφεραν να δημιουργήσουν την Μεγάλη Σερβία που ονειρεύονταν. Απέτυχαν σε όλους τους στόχους που έθεσαν στα τέλη της δεκαετίας του '80. Οι Σέρβοι της Κροατίας που ξεκίνησαν τον πόλεμο κατέληξαν πρόσφυγες, η Σλοβενία, η Κροατία και η Βοσνία αποσχίσθηκαν, όπως και το Κόσοβο που υπήρξε το εφιαλτήριο της πολιτικής σταδιοδρομίας του Μιλόσεβιτς. Η Σερβία υπέστη έναν άγριο βομβαρδισμό, το καθεστώς του Μιλόσεβιτς κατέρρευσε και ίδιος βρήκε ατιμωτικό θάνατο ως κρατούμενος στο Ειδικό Δικαστήριο της Χάγης. Και όλα αυτά με τεράστιο ανθρώπινο κόστος.

Υπάρχουν μεγάλες και προφανείς διαφορές ανάμεσα στη Σερβία και την Ελλάδα της κρίσης: δεν θεωρώ, για παράδειγμα, πως αντιμετωπίζουμε κίνδυνο εμφυλίου. Όμως δεν μπορώ να μην δω στα τρία στοιχεία που σηματοδότησαν την πορεία της Σερβίας προς την καταστροφή μιαν αντιστοιχία με την πορεία που έχει πάρει η χώρα μας τον τελευταίο χρόνο.

[27 Μαΐου 2012]